

СЕКЦІЯ IV АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Тетяна АЛЕКСЄЄНКО

ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ ВИХОВАННЯ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ В ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У тезах актуалізовано проблему виховання громадянської ініціативності вихованців закладів освіти інтернатного типу; розкривається сутність і зміст ініціативності особистості, її детермінанти та можливі причини відхилення у проявах поведінки від прийняттого; визначаються параметри наукового аналізу та громадянський зміст; пропонується визначення і структура поняття «громадянська ініціативність»; проектується завдання формування громадянської ініціативності у підлітків.

Ключові слова: ініціативність, громадянська ініціативність, підлітки, інтернатні заклади освіти, завдання виховання.

The paper presents the problem of formation of civil initiative of pupils at boarding schools. The essence and content of person's initiative, its determinants and possible reasons for the variations in forms of behavior from the acceptable ones have been revealed. The parameters of scientific analysis and civil content have been determined. The definition and structure of the concept of «civic initiative» have been suggested. The tasks of formation of adolescents' civil initiative have been revealed.

Key words: initiative, civil initiative, adolescents, boarding schools, task of education.

Реформування сучасної школи потребує нового осмислення ролі педагога в освітньо-виховному процесі, його взаємодії з учнями. На перший план виходять завдання, пов'язані з гуманізацією свідомості дітей, учнівської молоді, педагогів як суб'єктів педагогічної підтримки у розвитку кращих потенцій особистості. У зв'язку з нестабільністю соціальної ситуації та загрозами державності України актуалізується також проблема виховання у підростаючих поколіннях соціально-значущих якостей особистості. Поширення маніпулятивних технологій та намагання використовувати учнівську молодь у політичних процесах, у тому числі і дестабілізуючого для суспільства змісту, потребує підвищеної уваги до формування ініціативності особистості просоціального спрямування.

Ініціативність як складна якість особистості є показником її самостійності та активності, які актуалізуються у підлітковому віці, для якого характерним є пошук відповідей на питання «Хто Я» і «Що Я можу», обумовлених процесами дорослішання і потребами особистісної та соціальної ідентифікації. Соціальна затребуваність ініціативності зростає в умовах розбудови громадянського суспільства та розвитку ринкових відносин, які в умовах сучасності набувають суспільних пріоритетів. Для вихованців інтернатних закладів формування ініціативності набуває особливої ваги. Це пояснюється специфічними умовами

інтернатних закладів, у яких дозрівання особистості обмежується закритим типом середовища і обмеженістю соціальних контактів, що знижує можливості набуття нею достатнього життєвого і соціального досвіду, формування життєвих навичок, компетентності та громадянської позиції. Це робить її вразливою до маніпулятивних технологій та несприятливих умов життя, пов'язаних з соціальними ризиками у відкритому соціумі. Ці та інші обставини посилюють потребу формування громадянської ініціативності підлітків інтернатних закладів.

У психолого-педагогічній науці проблема вивчення розвитку ініціативності особистості знаходить висвітлення в різних аспектах: як актуалізованої категорії (Л. Виготський, Е. Еріксон, Н. Чернуха); у сутнісних характеристиках та змісті поняття «ініціативність» (А. Данілова, Т. Окушко, П. Рудик); як соціально-значуща якість, що виявляється в різновекторно спрямованій активності особистості (Т. Алексеєнко, Т. Немцева, О. Старинська, О. Трошкін та ін). Дотичними до проблеми сприймаються ідеї та положення щодо громадянського виховання та громадянськості, які простежується в працях І. Беха, К. Дорошенко, Т. Завгородньої, І. Кучинської, К. Чорної. Їх підґрунтям стали ідеї, закладені в науковий доробок І. Огієнка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Однак, цільовою групою різних досліджень є школярі та учнівська молодь загальних, а не спеціалізованих закладів освіти. Між тим, за озвученою статистикою Уповноваженим Президента України з прав дитини, в системі інтернатної освіти України, яка налічує 751 заклад, станом на кінець 2017 року перебувало 106 тисяч дітей, або 1,5% дитячого населення. Функціонування цих закладів передбачається до 2026 року (М. Кулеба, 2018). Тому проблема розвитку ініціативності особистості вихованців інтернатних закладів освіти, яка є ще мало дослідженою, потребує осмислення в сутнісному вимірі та тих завдань, які постають перед педагогічним персоналом цих установ з урахуванням сучасних викликів.

За нашим уявленням, сутнісно ініціативність може бути проаналізованою за кількома параметрами, а саме: як соціально-значуща якість особистості; як соціально-моральна позиція особистості; як вид суспільної діяльності; як різновекторно спрямована активність особистості.

Пропонована ієрархія параметрів наукового аналізу ґрунтується на переконаності, що розгляд ініціативності як соціально-значущої якості особистості дозволяє поглибити уявлення про її сутність у комплексному аналізованні через вияви соціально-моральної позиції та різновекторно спрямовану активність. Адже об'єктивно якості особистості завжди розкриваються в її переконаннях і діяльності.

Як свідчить життєва практика, ініціативність є не тільки способом творчого самовираження, а й, на жаль, досить часто виступає продуктом чужих маніпуляцій або ж свідомо протестною, виходить за межі прийнятного у суспільстві. Прояви ініціативності, що мають відхилення у поведінці від прийнятих соціальних та моральних норм, у більшості випадків свідчать про наявність конфлікту між суспільними та особистісними інтересами, а також спробу людини уникнути виконання певних зобов'язань, відповідальності, подолати свою невпевненість, компенсувати не увагу до себе та своїх потреб і проблем, захистити власну самість, перевірити свої можливості. Такі відхилення здебільшого спостерігаються в осіб з

обмеженням та негативним життєвим досвідом, несформованою соціальною компетентністю.

Названі характерні особливості властиві і для вихованців інтернатних освітніх закладів. Це визначає специфіку та розуміння ініціативності, особливостей її виховання у вихованців з урахуванням таких обмежувальних факторів, як особливості їхнього дефіцитарного життя, специфічні умови середовища інтернатного закладу, в якому постійно перебуває дитина, зокрема його замкнутість – вони обмежують можливості підростаючої особистості у набутті життєво важливих компетенцій, вияву соціальних ініціатив та, внаслідок патерналістської моделі функціонування, формують її споживацьку позицію, можливості здійснення цілеспрямованого виховного процесу.

З огляду на таку специфіку домінуючими науковими підходами у формуванні ініціативності підлітків просоціального змісту (громадянська ініціативність) в освітніх закладах інтернатного типу вважаємо слід визнати середовищний та особистісно орієнтований.

В ідеальному вираженні громадянська ініціативність розкривається як найвища форма активності та інтегральна якість особистості, відображена в системі мотиваційно-сміслових та інструментально-стильових характеристик, що забезпечують стан її готовності і постійності спрямування до процесу громадянських ініціатив, здатність брати на себе обов'язки і нести за них відповідальність; у здатності особистості піднятися над ситуацією, ставити надвисокі цілі, долати зовнішні та внутрішні бар'єри на шляху до мети, творчо розв'язувати поставлені завдання. Заданий орієнтир сутнісного розуміння громадянської ініціативності проектує вектор організації відповідної виховної роботи.

Надситуативна активність у підлітків в освітніх закладах інтернатного типу може проявляється в творчо-перетворювальному ставленні до світу (в ініціативах та активній участі у зміні середовища інтернатної установи на краще; позитивній самозміні), пізнавальній активності (намаганнях отримати більше знань, щоб бути компетентним у різних життєвих ситуаціях у відкритому соціумі та у виборі майбутньої професії, стратегії свого життя), безкорисній добродійній діяльності (допомагати обездоленим, іншим потребуючим).

У побудові виховної роботи важливе значення має уявлення про структуру явища, яке потребує оптимізації та його основні ознаки. Адекватне уявлення дозволяє дібрати адекватні методи і форми виховання. Основними компонентами громадянської ініціативності визначаються:

- спрямованість особистості на творчу діяльність;
- активність і готовність до прояву ініціативності у конкретних видах діяльності;
- самостійність, певна незалежність у вияві ініціатив;
- відповідальність;
- здатність до реалізації особистісного почину.

У наближеному формулюванні громадянську ініціативність визначаємо як особистісну якість, яка характеризується активністю, спрямованою на досягнення

соціально-значущих цілей та передбачає вияв громадянської позиції, лідерських якостей, відповідальності, цілеспрямованості у реалізації ініціативи.

Основними ознаками ініціативності особистості є її новаторський підхід у справах, особистісні починання, прояв організаторських здібностей, рішучості, наполегливості у реалізації запропонованого, готовність нести відповідальність за свої ідеї та вчинки. Проте в оцінюванні ініціативності завжди варто виходити з розуміння її корисності чи шкідливості для інших, для себе, для довкілля.

Тому основними завданнями у формуванні громадянської ініціативності підлітків інтернатних закладів освіти є такі:

- профілактика споживацтва і споживацької життєвої позиції;
- розвиток гуманістичної свідомості особистості, спрямованої на потреби іншого та поліпшення стану довкілля; виховання духовних цінностей (любові до своєї країни, поваги до інших націй і народностей), визнання цінності іншої людини, її потреб і можливостей;
- формування соціальної компетентності і громадянської позиції особистості;
- заохочення та спрямування соціальної активності як вияву громадянськості;
- залучення у різні види діяльності, спрямовані на допомогу іншим громадянам суспільства, на прояв патріотичної свідомості;
- підтримка самостійності;
- виховання відповідальності за виявлені ініціативи.

Таким чином, характер ініціативності особистості залежить від її ціннісної спрямованості, розуміння соціальних потреб та компетентності щодо їх можливого задоволення. У цілому вона виявляється як небайдуже ставлення, зацікавленість подіями не тільки найближчого кола спілкування чи освітнього середовища, але і громади (учнівської, педагогічної, територіальної (селища, міста, країни), глобального рівня і є мірою персональної участі особистості у суспільному житті. Таке об'єктивно детерміноване суб'єктивне ставлення особистості до своєї участі у житті найближчого соціуму та суспільства передбачає готовність педагога до виховання просоціальної ініціативності підростаючої особистості, зокрема вихованців інтернатних закладів як групи соціального ризику, а також організацію самої діяльності вихованців, посиленої для певного віку, у сукупності її різних форм та спрямовану на розв'язання актуальних задач як щодо соціального розвитку особистості так і розвитку громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Алексєєнко Т. Ф. Формування інклюзивної компетентності соціальних педагогів як напрям реалізації компетентнісного підходу в галузі освіти. *Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 14 квіт. 2011 р.). Хмельницький : Хмельницький ін-т соціальних технологій Університету «Україна», 2011. С. 157–159.
2. Алексєєнко Т. Ф. Соціальна ініціатива особистості: потенційні можливості й ризики. *Розвиток соціальних ініціатив студентської молоді* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 04 квіт. 2013 р.). Дніпропетровськ : ДМТ, 2013. С. 22–29.
3. Виховання соціально-значущих якостей підростаючої особистості : метод. посіб. / [Т. Ф. Алексєєнко, А. П. Данілова, Р. В. Малиношевськи]; заг. ред Т. Ф. Алексєєнко. Ніжин : ПП Лисенко, 2015. 192 с.

4. Організація соціально-педагогічної підтримки школярів групи ризику : метод. посіб. / [Алексєєнко Т. Ф., Жданович Ю. М., Куниця Т. Ю., Малиношевський Р. В., Сергєєва Н.В.] / заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. Київ : ТОВ «Задруга», 2017. 168 с.

5. Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді : монографія / [Алексєєнко Т. Ф., Жданович Ю. М., Малиношевський Р. В. та ін.] / заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. Київ : ТОВ «Задруга», 2017. 168 с.

Алла БАЛАЦИНОВА, Оксана СВЯТОКУМ

**УСТАНОВЛЕННЯ РІВНЯ МІНІМАЛЬНО ПІДГОТОВЛЕНОГО
АБІТУРІЄНТА ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕТАП ВИЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ
(З ДОСВІДУ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ЦЕНТРУ
ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ)**

У тезах розкрито процедуру визначення результатів зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО); презентовано результати роботи експертної групи з історії України при Харківському регіональному центрі оцінювання якості освіти (ХРЦОЯО) щодо визначення рівня мінімально підготовленого абітурієнта; акцентовано увагу на шляхах використання досвіду визначення результатів ЗНО для покращення якості освіти в умовах реалізації Концепції Нової української школи.

Ключові слова: *зовнішнє незалежне оцінювання, експертні регіональні предметні групи, мінімально підготовлений абітурієнт, поріг «склав/не склав», Нова українська школа.*

The article deals with the procedures of the determination of results of the External Independent Testing (EIT). It presents conclusions of the expert group on Ukrainian history in the Kharkiv Regional Center for Educational Quality Assessment (KhRCEQ) on determining the level of an enrollee with minimal preparedness. The article focuses attention on the ways to apply practices of the determination of results of the EIT for the improvement of education quality within the framework of New Ukrainian School Concept implementation.

Key words: *External Independent Testing, regional expert groups on academic subjects, enrollee with minimal preparedness, 'passed/did not pass' threshold, New Ukrainian School.*

Зовнішнє оцінювання навчальних досягнень визнано у світі одним із ефективних інструментів освітнього моніторингу. Десятирічний досвід запровадження зовнішнього незалежного оцінювання в Україні довів його значущість не тільки як найбільш об'єктивної та неупередженої форми відбору кандидатів для навчання на наступному рівні освіти, але й важливого індикатора якості освіти. Як зазначає Т. Вакуленко, завдяки зовнішньому незалежному оцінюванню учасники тестування, їхні батьки та вчителі можуть отримати об'єктивні дані про результати засвоєння учнями навчальних програм. Учителі також можуть використати їх для вдосконалення навчальної практики [2, с. 34].